

Kritische bijdrage

Bejaardensociologie naast of vanuit de algemene sociologie?*

G.P.A. Braam, J.A.I. Coolen en J. Naafs

Als auteurs in de pen klimmen naar aanleiding van een recensie van hun werk moet er iets speciaals aan de hand zijn. Dat kan zijn een discutabele bespreking door een ondeugdelijke weergave van de inhoud; het kan ook de context betreffen waarin hun werk wordt geplaatst, in het bijzonder de plaatsbepaling binnen de sociologie.

Voor wat betreft Turksma's bespreking van het boek *Ouderen in Nederland; sociologie van bejaarden, bejaardenzorg en beleid*, in een vorig nummer van Mens en Maatschappij, gelden beide bovengenoemde mogelijkheden. Maar vooral het laatste interesseert ons hier. Het gaat namelijk om de verhouding tussen algemene sociologie en speciale deelsociologieën, vanouds een kwestie die de gemoederen van sociologen heeft beroerd.

Turksma begint zijn bespreking met de opmerking dat drie hoofdstukken over de 'eigenlijke bejaardensociologie' gaan (zonder dit nader te omschrijven) en twee andere over dienstverlenende organisaties en het beleid ten aanzien van bejaarden. En verderop doet hij uitkomen dat het boek te veel algemene sociologie zou bevatten.

Turksma spreekt over 'bejaardensociologie', zoals boven vermeld, maar helaas zonder te vermelden wat daaronder precies moet worden verstaan. Laten we proberen van onze kant het begrip wat nader te belichten.

Afhankelijk van waar het accent op ligt, is in de literatuur aanvankelijk wel gesproken van de sociologie van het bejaardenvraagstuk (met een accent op het oud zijn), terwijl later — om het aspect van de levensloop te benadrukken — steeds vaker benamingen als sociologie van het ouder worden, van de ouder wordende mens of van de levensloop opdoken.¹

Met enig recht zou men kunnen stellen dat er geen bejaardensociologie (of jeugd-sociologie, godsdienstsociologie, etc.) bestaat, tenzij men het omschrijft als (*algemene-empirische*) *sociologie toegepast op bejaarden* (respectievelijk jongeren, godsdienst, etc.). Bejaardensociologie is dus sociologie. Dat wil zeggen dat zij haar begrippenapparaat en haar methodologie aan de algemene sociologie kan en moet ontlene.² Het kenmerk van een 'sociologisch specialisme' (speciale sociologie of deelsociologie) be-

* Naar aanleiding van Turksma's bespreking van *Ouderen in Nederland. Sociologie van bejaarden, bejaardenzorg en beleid*, Mens en Maatschappij 1982, nr. 3.

hoort te zijn dat met behulp van aan de algemene sociologie ontleende begrippen en perspectieven het specifieke voorwerp van studie (bijv. sociale problemen van bejaarden) wordt belicht.³ Deze benadering geeft ruimte voor het belichten van sociologisch relevante thema's. Het valt te betwijfelen of dit bij veel deelsociologieën afdoende gebeurt. Voor wat betreft de studie van bejaarden ('bejaardensociologie') betreffen zulke thema's onder meer de structuur en werking van primaire groepen, de formele (dienstverlenende) organisaties, de voorzieningensystemen als institutionele complexen en ook de sociale processen in het overheidsbestel (zoals coördinatie, invloed en besluitvorming).

Turksma heeft deze intentie van de studie 'Ouderen in Nederland' nauwelijks onderkend. Maar dan nog rijst de vraag of hij de terreinen van 'dienstverlenende organisaties' en van 'overheidsbeleid' buiten de – wat hij noemt – 'eigenlijke bejaardensociologie' mag verklaren. Het merkwaardige feit doet zich voor, dat nog onlangs in een artikel over de bejaardensociologie in dit tijdschrift⁴ Turksma zich een voorstander leek te betonen van een probleemgerichte benadering van de 'bejaardensociologie'. Zo zien we bij zijn bespreking van recente probleemgebieden binnen de bejaardensociologie onderwerpen als de tevredenheid van bejaarden, de hulpverlening en de tehuizenproblematiek. Is het dan niet, op z'n zachtst gezegd, curieus dat enkele maanden later, bij de bespreking van een boek, een zodanig onderscheid wordt aangebracht dat bijvoorbeeld de hulpverlenende instellingen en tehuizen buiten het eigenlijke onderwerp vallen? Naar ons inzicht is de analyse van dienstverlenende organisaties mede van belang, omdat hierbij sociologisch relevante problemen bestaan, zoals het bereik en de inhoud van de hulpverlening (verdelingsproblematiek), de toegankelijkheid van voorzieningen, het samenspel en tegenspel tussen organisaties. Dit behoort wel degelijk in een boek dat mede een schets wil bieden van de sociologie van bejaardenzorg.⁵

Hetzelfde geldt voor de sociologie van het beleid; de organisatie van het overheidsapparaat is bijvoorbeeld van invloed op de beslissingen die ten behoeve van bejaarden worden genomen. In het boek werd daarom een theoretisch kader geboden waarmee beleidsuitkomsten (beslissingen) zijn te beschrijven en te verklaren, namelijk vanuit een analyse van verschillende 'velden' in het handelen van beslissers: het economische, het bestuurlijk-politieke, het sociale en het culturele veld. Een dergelijke benadering is niet alleen relevant voor het bejaardenbeleid – daarin zou Turksma helemaal gelijk hebben – maar kan ook worden benut voor andere terreinen, bijv. het welzijnsbeleid ten aanzien van etnische minderheden of het huisvestingsbeleid ten aanzien van gehandicapten.

Aldus is opnieuw getracht een probleemveld toegankelijk te maken vanuit een duidelijke aansluiting bij inzichten uit de algemene en empirische sociologie.⁶ Dat was de centrale intentie van het boek: niet een nieuwe deelsociologie te ontwikkelen, maar vanuit een sociologische optiek een analyse te geven van het veelomvattende terrein van bejaardenzorg en bejaardenbeleid.⁷ Een deelsociologie dient niet een eigen leven te gaan leiden (springend van het ene naar het andere politiek-actuele onderwerp)⁸, maar dient betrokken te zijn op meer fundamentele sociologische interesses.

1. Uitgebreider bij: J. Naafs, 'Aanzetten tot een bejaardensociologie', *Sociologische Gids*, 1981, nr. 5, p. 445-459.
2. Dit standpunt komen we ook tegen bij Kuiper, bij een bespreking van het terrein van de medische sociologie (G. Kuiper, 'Medische sociologie en geneeskunde', in: G. Kuiper en C.W. Aakster (red.), *Leerboek medische sociologie*, Wolters-Noordhoff/Van Loghum Slaterus, Groningen/Deventer, 1978, p. 8-21).
3. Hierdoor wordt in het boek allereerst ingegaan op de vraag wat de sociologische optiek inhoudt. En voorts komen in het boek allerlei, voor de socioloog bekende begrippen voor, zoals positie, rol, bureaucratie, professie, invloed, etc. Voor een goede toepassing van algemeen-sociologische inzichten is deze werkwijze echter onvermijdelijk en o.i. zeer gerechtvaardigd.
4. L. Turksma, 'Bejaardensociologie: een terugblik en een momentopname', *Mens en Maatschappij*, 1981, nr. 4, p. 398-416.
5. Hierbij zijn we zeker niet uitpuittend geweest. De sociale verhoudingen in tehuizen en de bestaande vrijwilligersorganisaties worden (te) weinig belicht. Dit heeft Turksma terecht geconstateerd.
6. Hierbij doet zich de vraag voor in hoeverre er 'verklaringen' en 'generalisaties' kunnen worden gegeven. Turksma meent dat er in het boek heel vaak met 'natte vinger'-verklaringen wordt gewerkt. Deze aanklacht weet hij te onderbouwen door diverse pagina's bij wijze van voorbeeld te noemen. Als we deze pagina's naslaan, rijst echter enige verbazing. Op de eerstgenoemde bladzijde blijkt dat op die plaats in het boek helemaal geen verklaring staat, laat staan eentje die besmet is door de natte vinger. En dat geldt voor vrijwel alle door Turksma aangehaalde pagina's. Of er staat eenvoudigweg geen enkele verklaring of er wordt, op grond van de besproken literatuur en onderzoeksgegevens, een aanzet tot een verklaring gegeven. En wat is daar op tegen? Sterker, zou dat niet eens veel vaker door sociologen moeten gebeuren? Dat het de student onzeker zou maken, zoals Turksma schrijft, kan natuurlijk in alle redelijkheid niet als criterium gelden.
7. Hiertoe was het niet nodig alle (buitenlandse) literatuur te lezen. Turksma maakt ten onrechte een verdekt verwijt van plagiaat, namelijk dat in het boek beweringen worden gedaan die reeds elders zijn aangeduid (zonder dat die externe bron zou worden vermeld). Ook Nederlandse sociologen komen wel eens zelfstandig op ideeën en inzichten, zonder dat zij zich door de omgevallen boekenkast van de (buitenlandse) sociologie hebben laten overspoelen.
8. Hierbij zij gewezen op het zeer merkwaaardige beoordelingscriterium dat Turksma ten tonele voert, door op te merken dat de auteurs op sommige plaatsen nogal behoudend overkomen (zij zouden bijvoorbeeld weinig zien in 'voorbereiding op de pensionering' en in 'nieuwe vormen van particulier initiatief'). Turksma verwacht hier uitspraken op grond van normatieve voorkeuren met uitspraken op grond van empirische analyse. Tevens blijkt hier de storende gewoonte, in sommige kringen, om de waarde van sociologische analyses te meten aan de aansluiting bij de golven der politieke mode.